

O‘zbek Va Ingliz Adabiyotidagi Ona Obrazi

Abdulxayeva Laylo Alimardon qizi

Farg‘ona Davlat universiteti Ingliz tili va adabiyoti fakulteti Xorijiy tili va adabiyoti yo‘nalishi

Annottatsiya: O‘zbek adabiyotida ayol timsoli ona, rafiqqa, uy bekasi sifatida tasvirlansa, ingliz adabiyotida esa bularga qo‘shimcha sifatida ayol ishbilarmon tadbirkor, ishchi xodim kabi vazifalarni ham bajaradi. Ingliz adabiyotida ham ayol obrazi davrlar davomida o‘zgarib borgan. XIX asr ingliz nasrida ayol obrazi erkak yozuvchilar tomonidan to‘laqonli ideallashtirilgan holda yaratilgan. Shuningdek, maqolamizda ayol va jamiyat munosabatlari ham turli jihatdan o‘rganiladi. O‘zbek adabiyotida ona obrazini ulug‘lagan adiblarimizdan biri O‘tkir Hoshimov. Uning "Dunyoning ishlari" asari yorqin misoldir.

Kalit so‘zlar: o‘zbek nasri; ayol xarakteri; poetika; ayol va jamiyat; ingliz nasri; timsollar; obraz.

Ona siymosi dunyodagi barcha xalqlar uchun mo‘tabardir. Faqatgina ushbu inson farzandi uchun kechalarni bedor va uyqusiz o‘tkazadi. Farzand kamoli uchun yelib yuguradi, farzandi uchun har qanday ishga qo‘l uradi. Beminnat mehr berguvchi inson. Ona-bu so‘z negizida olam-olam ma‘no mujassam. Ona haqida qancha ta‘rif bersak shuncha kam. “Odamning qalbida qanday oliyjanob tuyg‘ular mavjud bo‘lsa, ularning barchasi avvalo onadandir”. Darhaqiqat, ta‘lim va tarbiyani birinchi bor farzand ona qornidaligidayoq olishni boshlaydi. Ko‘plab shoirlar va yozuvchilar madhini kuylab she‘rlar, dostonlar va romanlar yozgan va hali ham yozib kelishmoqda. Buning sababi esa hayotimizdagi takrorlanib bo‘lmas bo‘lgan shaxs – onadir! O‘zbek adabiyotida ona obrazining go‘zal va takrorlanmas namunalarini yaratgan yozuvchi va shoirlar talaygina. O‘tkir Hoshimov va Said Ahmad ham ular sarasiga kiradi. Har ikkala adibning asarlarida Ona siyosi shu qadar muhim o‘rin tutadiki, ularsiz yozuvchilarning ijodlarini tasavvur etib bo‘lmaydi. Ona farzandga hayot beradi, voyaga yetkazadi. Har bir inson hech bo‘lmaganda ona haqida bir dona she‘r bo‘lsa ham yod olgan. Barcha yozuvchi va shoirlar esa onalarga bag‘ishlab ko‘plab she‘rlar, hikoyalar yoki katta-katta asarlar yaratganlar.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

O‘zbek adabiyotida ona obrazining go‘zal siymosini va uning betakrorligini o‘z asarlarida yaratgan yozuvchilardan biri O‘tkir Hoshimovdir. Yozuvchi asarlarining eng muhim va asosiy obrazlaridan biri ona obrazi. Ushbu obrazsiyozuvchi asarlarini tasavvur qilib bo‘lmaydi. Umumiy o‘rta ta‘lim maktablarining 5-sinf adabiyot darsligida O‘tkir Hoshimovning “Dunyoning ishlari” qissasi keltirilgan. Bu qissa kichik-kichik hikoyalardan tashkil topgan bo‘lib, yozuvchi bu asar bilan o‘zbek onasiga haykal qo‘yadi. Qissada yozuvchi o‘z hayotida sodir bo‘lgan qiziqarli voqealarni o‘z qalami bilan kitobxonga ifodalab bergan. Qissadagi “Alla”, “Haqqush”, “Iltijo”, “Gilam paypoq”, “Xiyonat” va “Qarz” hikoyalari ona va farzand munosabatlari, ona siymosi asardagi barcha hikoyalarni birlashtirib turadi. Ushbu jumla asardagi eng ta‘sirli jumladan biri. O‘zbekiston xalq yozuvchisi Said Ahmad qissaga quyidagicha ta‘rif bergan: “Dunyoning ishlari” asarini qissa emas, doston deb atashni istardim. U qo‘shiqday o‘qiladi. Uni o‘qib turib, o‘z onalarimizni o‘ylab ketamiz. Shu mushrif, shu jafokash onalarimiz oldidagi bir umr uzib bo‘lmas qarzlarning aqalli bittasini uza oldikmi, degan bir andisha, bir savol oldimizda ko‘ndalang turib

oladi. Qissa bizni insofqa, insonni qadrlashga, hurmat qilishga chaqiradi". O'tkir Hoshimovning "Ikki eshik orasi" romani asosan urush yillari qiyinchiliklari, front va front orti azoblari, muhabbat va nafrat, ochlik va qahatchilikni turli qatlam vakillari tilidan mahorat bilan yoritib bergan asardir.

Yozuvchi asardagi voqealarni kichkina bola nigohidan tortib to qari insonlar dunyoqarashigacha har birining "men" iga kirishib yozadi. Bola tilidan so'zlaganda kichkina Muzaffarning dunyosini ifodalaydi. "Ikki eshik orasi" romani personajlarga boyligi bilan kitobxonni o'ziga jalb etadi.

Ularning orasida Orif oqsoqol, Xusan Duma, Komil tabib kabilar ajralib turadi. Asarda Kimsanning ham obrazi muvaffaqiyatli chiqqan. U roman voqealarida kam ishtirok etgan bo'lsa ham uning mard, oriyatli, jasur belida belbog'i bor yigit ekanligini bilishimiz mumkin. U vatani uchun o'z jonini fido etadi. Romanda ayollar obraziga ham keng o'rin berilgan. Ular ichida, ayniqsa, Qora amma ajralib turadi. Qora amma mehribon, soda, bardoshli va jafokash ayol. Uning obrazida urush davridagi o'zbek onalarining siymosi tasvirlangan. U boshiga tushgan barcha ko'rgiliklarni sabr-bardosh bilan yengib o'zida yashashga kuch topadi. Qora amma olti farzandini yerga qo'yib, bittagina Kimsani yer-u ko'kka ishonmasdan katta qildi. Yurtda urush boshlangach yolg'iz farzandi -Kimsanini urushga jo'natadi. Biroq o'g'li urushdan qaytmaydi, lekin mushtipar ona bu xabarga ishonmaydi. Hattoki, yillar o'tsada unga a'za ochmaydi. Faqatgina ona doim farzandiga sodiq qoladi. Barcha Kimsanning vafotiga ishonadi lekin Qora amma esa buni inkor etib, yillar davomida farzandini qaytib kelishini kutadi. Uning obrazida urush davridagi o'zbek onalari tasvirlangan. Yana ona obrazi mahorat bilan tasvirlangan asarga to'xtalsak, u ham O'tkir Hoshimov qalamiga mansub.

"Urushning so'nggi qurboni" hikoyasi. Ona obrazida Umri xola, uning ikki farzandi bor-Shoikrom va Shone'mat. Shoikromni urushga olishmaydi chunki To'qimachilik kombinatiga montyor yetishmasdi, u esa montyor. Uylanganidan so'ng ota hovlisini ikkiga bo'ladi. Buning sababi esa Xadichaning injiqliklari edi. Umri xola esa Shone'mat bilan birga yashardi. Shone'mat esa sil edi. Tabibning aytishicha, u har kuni nahorga bir kosa qo'y suti ichishi kerak. Umri xola esa ilojsizlikdan Shoikromning xovlisidagi qulupnaylarni terib, ularni sotib Shone'mat uchun sut sotib olar edi. Lekin Shoikrom o'g'rini tutish maqsadida o'g'riga simdan tuzoq qo'yadi. Umri xola tuzoqqa ilinib jon beradi. Erta tongda Shoikrom buni ko'rib qilgan ishidan afsuslanadi. Umri xolani peshin namoziga chiqarishadi. Qabristondan qaytishayotganda odamlardan urush tamom bo'libdi degan gap eshitishadi. Lekin urushning tom ma'nodagi qurboni Umri xola edi. U ikki o't orasida. Ikki tarafda ham o'z jigarbandlari, farzandlari. Betob o'g'li uchun ilojsizlikdan shu ishlarni qilgandi. Lekin natijasi boshqacha bo'ldi. Said Ahmadning "Ufq" trilogiyasi"da "Hijron kunlarida" kitobida berilgan "Qochoq" deb nomlangan parchasi barcha kitobxonlar tomonidan sevibo'qiladi. Balki asarni o'qish emas, uni qalban his qilishadi. Ushbu parcha umumiy o'rta ta'lim maktablarining 8-sinf adabiyot darsligida ham berilgan. Bundan ko'zlangan maqsad esa yosh avlodni insonparvar, vatanni ulug'lash, uniasrab himoya qilishga undashdir. Asarning asosiy maqsadi esa ota-ona oldidagi farzandlik burchi hisoblanadi.

Ona siymosining adabiyotdagi o'rni uning mehr-muhabbat, fidoyilik va tarbiya tuyg'ularini uyg'ota olishida chuqur ildiz otgan. Ingliz adabiyotida ham, o'zbek adabiyotida ham ona siymosi obrazi ko'pincha hikoya chizig'ida markaziy o'rin tutadi, uning cheksiz kuchi va mehrini aks ettiradi.

Ingliz adabiyotida ona siymosi Virjiniya Vulfning "Mayoqqa" asaridagi Ramzi xonimning himoya va mehribon tabiatidan tortib, Jon Steynbekning "G'azab uzumlari" asaridagi Ma Joadning chidamliligi va fidoyiligigacha bo'lgan turli shakllarda tasvirlangan. Ushbu tasvirlar onalik mehrining umumbashariy mavzularini va madaniy chegaralarni chetlab o'tib, farzandlarining farovonligi uchun qilingan qurbonliklarni ta'kidlaydi.

Xuddi shunday, o'zbek adabiyotida ona siymosi ham muhim o'rin tutib, oila rishtalari, mehr-oqibat, donolik kabi asosiy qadriyatlarni ifodalaydi. Chingiz Aytmatovning "Jamila" asaridagi Bibinur kabi obrazlar atrofda qadriyatini, taqdirini shakllantirishda ona siymosining kuchi va ta'sirini yaqqol namoyon etadi. Ularning tasviri orqali o'zbek adabiyoti onalarning e'zozlangan mavqeini ko'rsatib, ularning jamiyatdagi o'rni bilan bog'liq madaniy ahamiyatini aks ettiradi.

Ingliz va o'zbek adabiyotida ona siymosi hikmat, tasalli va yo'l-yo'riq manbai bo'lib xizmat qiladi. Ularning tasviri til va madaniy farqlardan ustun turadigan tarbiyalovchi va qo'llab-quvvatlovchi tabiatni aks ettiradi. Yozuvchilar ko'pincha ona figurasidan nostalji, qadrlash va inson munosabatlarining murakkabliklarini tushunish tuyg'usini uyg'otish uchun foydalanadilar.

Bundan tashqari, ona siymosi ko'pincha so'zsiz sevgi va qurbonlikning timsolini ifodalaydi, bu erda uning doimiy mavjudligi o'quvchilarning madaniy kelib chiqishidan qat'i nazar, shaxsiy darajada aks sado beradi. Adabiy asarlar orqali ona siymosi ilhom va hayrat manbai bo'lib, hamdardlik, kuch va chidamlilik fazilatlarini o'zida mujassam etadi.

Dunyoning turli xalqlari madaniyatlari doimo bir-biri bilan chambarchas bog'lanib, adabiyot orqali ham madaniy, ham ma'naviy jihatdan boyib boradi va o'ziga xosligi bilan ajralib turadigan, ayni paytda bir-birini to'ldiradigan milliy adabiyotlar jahon adabiyotini tashkil etadi. Shunga ko'ra, xalqlar adabiyoti bir-biri bilan chambarchas bog'lanib, tobora ko'proq o'zaro aloqada bo'lish va o'zaro ta'sirni adabiy-tarixiy makonda o'rganish jahon adabiyotshunosligining har tomonlama rivojlanishi uchun alohida ahamiyat kasb etadi. Bu boradagi taniqli rus yozuvchisi N.I.Kondradning "Bashariyatning madaniy qadriyatlari doimo bir-biri bilan uzviy aloqada bo'lgan va busiz taraqqiyot mavjud emas"(8, 44)degan so'zlarini ko'pchilik yaxshi biladi. Yuqoridagilardan kelib chiqib, qayd etish mumkinki, dunyodagi har bir millat va elatlarning madaniy, etnik tarixini bilish, madaniy-ma'naviy hayoti haqidagi tasavvurlar shakllanishida jahon adabiyotining o'rni beqiyosdir.

Ayol dunyo va insoniyatning boshlanishi hisoblanib, uning go'zalligi, jozibasi, boy ma'naviy dunyosi shoir va yozuvchilarni hamisha ilhomlantirgan. Go'zal ayol tasvirlari hali hamon kitobxonlar qalbini hayajonga solib kelmoqda. A.S. Pushkin adabiy aholisiga mansub ayollarning ilohiy go'zalliklari va Lev Tolstoyning maftunkor ayol obrazlari, I.S.Turgenev asarlaridagi qahramon ayol obrazlari, N.A.Nekrasovning oddiy dehqon ayollari obrazlari tasvirlangan asarlari bugungi kunda ham adabiy-estetik qiymatini yo'qotmagan. XX asr shoir va yozuvchilari ham o'z an'analariga amal qilib, hayratga sazovor ayol obrazlari tasvirlangan asarlar yaratganlar. Jahon adabiy tanqidida XX asr oxirida ayollar nasri o'zbek badiiy adabiyotida adabiy-madaniy yo'nalish sifatida e'tirof etildi. Shu davrda o'zbek adabiyotida ayol estetikasi, ayol qo'lyozmasi, ayol fenomeni, ayol ijodkorligi, ayol donishmandiligi, ayol sabri va toqati kabilarga alohida e'tibor qaratildi. XIX asr adabiy-badiiy tasvirlari esa ayolning zamonaviy qiyofasiga yo'naltirildi. Jahon adabiyotshunosligini kuzatar ekanmiz, adabiyot jamiyat qadriyatlarini aks ettirishi va ushbu qadriyatlarni amalga oshirishga oid g'oyalar ilgari surilganligini ko'ramiz. Ammo 1970-yillardagi feministik harakat Amerika madaniyatiga chuqur ta'sir ko'rsatgan bo'lsa-da, jamiyatda hali ham erkaklar hukmronlik qiladi va ayollar madaniy tenglikka erishishlari uchun ko'p harakat qilishlari kerak deb qaraladi. Shuning uchun adabiyotda ayollarning rolini qayta yaratish va qayta belgilash muhim vazifalardan biri sifatida qolmoqda. Shu bilan birga, yoshlar adabiyotida ayollar obrazining to'g'ri tasvirlanishi va unga tarix qanday ta'sir qilgani haqidagi yangicha qarashlar o'rta tashlanadi. "Hamma narsa taqqoslashda ma'lum" nazariy tamoyili voqelikning deyarli ko'plab hodisalariga nisbatan qo'llaniladi. Bu mashhur naql adabiy tanqid, adabiy hodisalar, badiiy asarlar, adabiy va badiiy obrazlar, mualliflar tarjimai holi va boshqa adabiy oqimlarni qiyosiy usulda tahlil qilishning asosiy nazariyalaridan biri sifatida namoyon bo'ladi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, ingliz va o'zbek adabiyotida ona siymosi mehr-muhabbat, fidoyilik va mehr-shafqat kabi qadriyatlarni ifodalovchi ardoqli mavqega ega. Ularning tasviri madaniy va lingvistik chegaralardan oshib, kuch va tarbiyaning universal ramzi bo'lib xizmat qiladi. Ular adabiy asarlarda doimiy ishtirok etishlari orqali o'quvchilarni ilhomlantirib, o'quvchilarni hayratda qoldirishda davom etib, onalik mehri va ona siymosining cheksiz donoligiga chuqur minnatdorlik uyg'otadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ahrorovna, N. N., & Marjona, M. (2021). Essential Memory Improving
2. БахтинМ.М. Вопросылитературыиэстетики.—М.,1975. —504с.б

3. Eshmatova Y.B. Istiqlol davri o'zbek qissachiligida ayol ruhiyatining badiiy talqini. Fil. fan. nomz...diss.—Toshkent, 2020.—167 b.
4. Ika M, Aditya P. Representation of Women Image in Anthology of Poetry “Poetry of Rahim” by the Women Poet of five Countries //The 1st
5. O'tkir Hoshimov "Dunyoning ishlari" Ikki eshik orasi" International Seminar on Language, Literature and Education, KnE Social Sciences, pages 588–594.b
6. Kodirova G. The comparison of Women image in Russian and English Literature. 2021// International Journal on Orange Technologies.